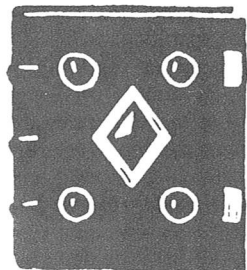

RE-FORMATIO

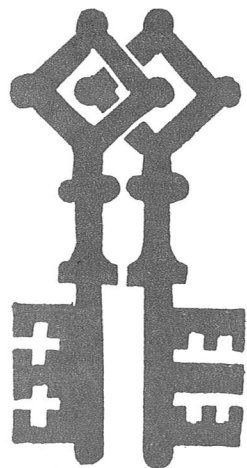
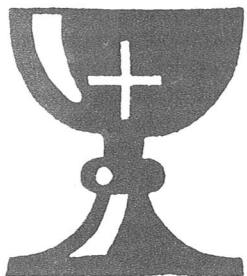
MEDDELELSER OM KIRKELIG FORNYELSE

1/1984

EN PRÆDIKEN TIL PRÆSTER

Tale ved Messen i St. Alban's Church, København
den 13. september 1983 af Biskop John Gibraltar
of the Anglican Diocese in Europe

VI er meget glade for denne morgen at byde medlemmerne af Kristi Legems Broderskab i den danske Kirke velkommen til vores anglikanske nadvergudstjeneste. Teksterne, som vi bruger ved denne messe, er taget fra Kristi Legems Festen.

Alle vi, der er præster, skylder vor himmelske Fader at takke Ham for vort hellige kald. Ved vor ordinations nådegave forpligter vi os til at være trofaste overfor dette at forkynde evangeliet og at forvalte de hellige sakramenter — de to vigtigste måder, hvorved vi fører mennesker hen til Herren selv.

I henhold til den katholske, fælleskirkelige tradition, som vor kirke har arvet, anser vi Den Hellige Eucharisti for at være den væsentligste gudstjenstlige akt. Som præster er det vores store privilegium og pligt at lede gudstjenesten fra alteret og udtale de ord, som Jesus selv brugte ved den sidste nadver før sin død. Hvis vi gør dette med alvor, er dette en tilstrækkelig prøve for vort præstelige liv og vores forsøg på at leve op til vort kald på værdig vis.

Det gælder også for os som præster at udfolde tjenestens sande væsen — minde vores menighed om, at det ikke blot gælder om at huske, hvad Herren gjorde for sin lidelse. Det drejer sig om mere — nemlig intet mindre end det hellige offer, hvor vi ikke blot påberåber os Kristi offerdøds velgerning, men selv drages ind i selve frelsesværket ved at modtage vor forløsnings frugt.

Og hvad er det så, vi helt præcist foretager os? Nøjagtigt, hvad Kristus befaler. Vi tager brød og vi tager vin, som Kristus har befalet: »Gør dette til min ihukommelse». Det er ikke blot en Skriftordets Tjeneste. — Det er en tjeneste i handling — idet vi gør, hvad Kristus har befalet os at gøre.

I og med at vi tager brødet, identificerer vi os selv med

frembærelsen — vort daglige brød — af hele vor tilværelse med alt, hvad der optager os, livets fortrædeligheder, verdens nød, dem der døjer under sygdom og mangel på fornødenheder. Dernæst frembærer vi vinen. Og det er den »vin, som glæder menneskets hjerte» — personligt har jeg altid været min moder taknemmelig, fordi hun aldrig lærte mig at være totalafholdsmand! Og når vinen er udgydt i kalken, hvad er det så egentlig, vi gør? Vi gør os til et med den ved at udøse vort hjertes tak for alt, hvad der er godt her i livet, for kærligheden indenfor hjem og familie, for livet i et frit samfund, for vor arbejdsduelighed, for føde og husly, og for alle særlige velgerninger og glæder, som kommer til os uge efter uge. Således frembærer vi vort offer, når brødet og vinen bringes til alteret under offeretoriet.

Men hvad har I og jeg egentlig at komme med? Svaret er: Intet — ak og ve — i denne verden er noget værd, eftersom alt, hvad vi har, er ødelagt og mærket af synd her i vor faldne verden. Der findes kun eet fuldkomment offer, og det er det offer, som Kristus selv bragte een gang for alle på Golgatha, da han gav sit blod for de manges synd.

Men det frydefulde er, at i denne eu-charisti træder du og jeg ud af tiden og ind i evigheden. Det græske ord for »ihukommelse» (gør dette til min ihukommelse) indbefatter også dette, at de tidligere tiders velgerninger og nådesbevisninger gøres nærværende i selve tiden. Derfor slutter vi op ved hver messe »sammen med Engle og Ærkeengle og hele den himmelske Hærskare», idet vi træder ud

af tiden og ind i evigheden. Vi begynder ved den sidste nadver med Kristus, der indstifter dette hellige sakramente. Og dog på samme tid (men løst fra tiden) er vi på Golgatha Langfredag hos Kristus ved korsets fod i det øjeblik, han hengiver sit legeme og udgyder sit blod »til en løsesum for mange». På samme tid (men stadig løst fra tiden) er vi i Ovensalen på Påskedagen sammen med den Opstandne, som har besejret synd og død, og hvor vi har del i herligheden og glæden over hans opstandelse.

Derfor tror vi, at det brød og den vin, som I og jeg har frembåret, indgår i det fuldkomne offer, som Kristus frembar een gang for alle, og at det vender tilbage til os i Den Hellige Communion, ikke blot som brød og vin, men som Kristi Himmelske Legeme og Blod, den Opstandnes, som allerede nu deler sit evige opstandelseliv med os.

Hvilket privilegium det dog er for jer og mig og alle, som har modtaget præstevielser, at have vores del at gøre ved frembærelsen af denne hellige offerhandling og at være bemyndigede til at nære Kristi hjord med hans eget evige fødemiddel. Han, som opholder os ikke blot i dette liv, men til evigt liv.

Gud velsigne jer hver især i jeres kald og bevare jer som ydmyge præster, der tjener Herren og tager vare på hans menighed. Gid jeres indbyrdes broderskab må styrke jeres hengivenhed overfor vores kære Herre i hans sakramentale nærvær og hjælpe jer til i det daglige at række Kristus frem som Ham, der opfylder verdens længsler og behov.

Oversat af Poul Exner

Husk

giroindbetalingskortet,

der følger med dette nummer af Re-formatio og læg mærke til den mindre forhøjelse af abonnementsafgiften og medlemskontingentet.

Abonnementet for 1984 for Re-formatio koster 60,- kr. (studerende 40,- kr.).

Kontingentet (incl. Re-formatio) for 1984 er 160,- kr. for enkeltmedlemmer og 190,- kr. for

ægtepar (for studerende og pensionister er satserne henholdsvis 80,- kr. og 95,- kr.).

Det vil hjælpe vor økonomi meget, om De hurtigt ville indbetale afgiften for 1984.

Skulle girokortet være faldet ud, kan De selv indbetale beløbet på postkonto nr. 2 08 81 42 (se iøvrigt bladets bagside).

Med venlig hilsen, Axel Madsen

Kommentar:

DET ER SÅ GODT AT HA' RYGGEN RET

DET danske kirkefolk skal ranke ryggen. Det sagde kirkeministeren ved nytårstide lidet anende, at grunden dertil skulle blive, at Københavns biskop modsagde samme ministers påstand om, at hun »afgør om der er prædikeret efter evangeliet».

Det er naturligvis biskop Ole Bertelsen, som har myndigheden, d.v.s. retten og pligten til at afgøre, om en præst i hans stift prædiker efter evangeliet — jvf. Den danske Kirkes bispevielsesritual. Ministeren har den mindre væsentlige magt til at beslutte, hvad der skal ske præsten som tjenestemand i tilfælde af, at biskoppen ikke mere kan tage ansvaret for hans tjeneste. Ministeren kan vel også finde anledning i den aktuelle sag til at afskedige biskoppen. Hun har magt til det. Men selv det er mindre væsentligt. Vi genvælger biskoppen.

Den banale juleaften-sag er blegnet ved siden af den, som nu er fremme. Nemlig i det øjeblik ministeren offent-

ligt udtaler, at hun har myndighed inden for Kirken. Her er hun uden myndighed. Biskoppens er derimod klart fastlagt.

Det danske kirkefolk bør ranke ryggen, fordi en biskop omgående træder op imod en minister, som ikke kender sin begrænsning, men som ved sin holdning afslører ikke kun sin egen holdning, men statsmagtens fortsatte forsøg på omklamring af Kirken. Så er altså ikke al ryggrad pilleret ud af Den danske Kirke endnu.

Bare det nu kommer til at stå klart — også for biskoppen, at loven om kvinders adgang til præsteembedet står som det mest vidtgående, mest afgørende indgreb fra statsmagtens side over for Kirken. Samtidig var det folkekirkens dybe knæfald for det politiske flertal. Matte biskoppen få mod til på dette punkt at hævde Kirkens frihed til at følge sin Herre og hans apostle.

Da kommer der vel ligefrem svaj i ryggen på det danske kirkefolk.

H. C. Christensen

KVINDER I KIRKEN

DA jeg i vinter blev inviteret til at holde foredrag om *Kvinder i Kirken*, sagde jeg glad ja. Jeg var bærer — og så var der jo så længe til! Siden er der for hver dag blevet kortere, og emnet — forekommer det mig — er blevet stadig mere omfattende. Hvor begynde, og hvor slutte?

Der har været andre betæneligheder, som jeg kun delvis er kommet over. Faktisk har jeg været ret så forskrækket for i dag! Men derfor skal I nu alligevel have tak for indbydelsen. Og tak ikke mindst for den hjertelige modtagelse, jeg har fået her på Sundeved-centeret!

Foredraget har jeg disponeret på den

måde, at jeg begynder med begyndelsen: Skabelsen og vore første forældre. Jeg siger en smule om Jul, Paske og Pinse. Nævner i hurtig rækkefølge nogle navne. Og kommer derefter til Gylling — til en lidt mere udførlig omtale af Johanne Pedersen, Sidse Marie Møller, født Lang og Karen Jeppe.

Men først altså Adam og Eva!

»Og Gud skabte mennesket i sit billede; i Guds billede skabte han det, som mand og kvinde skabte han dem» (1. Mos. 1,27).

De er fælles om herligheden i Edens Have, men det varer desværre så kort. Så bliver de fælles om ulydigheden og ma-

forlade haven, nøgne og skamfulde, men dog stadig som mennesker.

Engang imellem kan man få den tanke, at Eva har haft mere med fra Paradiset end Adam. Det er ikke for ingenting, en moderne forfatter – Martin A. Hansen – skildrer de to køn som henholdsvis det barmhjertige og det politiske.

Men også blandt Evas barmhjertige køn har vi eksempler på ubarmhjertighed. I Bibelen en skikkelse som dronning Jesabel, »dristig til det onde«. I vor egen tid nogle af fangevogterne fra koncentrationslejrene.

Det går ikke an at kalde det ene køn mindre syndigt end det andet. Man kan tale om det mindre og det mere barmhjertige, men ikke om det mindre og det mere syndige. Det har der været mange tilløb til. I sin tid var det manden, der skulle gøres til den mindre syndige. I dag er det kvinden.

Men hvad siger Skriften? – »Alle har jo syndet og mangler herligheden fra Gud og bliver retfærdiggjorte uforskyldt af hans nåde ved forløsningen i Kristus Jesus» (Rom. 3,23).

Det faldne menneske, mand og kvinde, kan ikke blive hos Gud, fordi det er faldet. Men Gud kan ikke glemme det faldne menneske, fordi det er menneske, skabt i hans billede, bestemt til herlighed.

Guds retfærdighed: at vi fortjener straf. Guds kærlighed: at han alligevel taler til os. »Mange gange og på mange måder ved profeterne» (Hebr. 1,1). Og så det ubegribelige, at han selv kommer. At Gud bliver menneske.

I Vor Herre Jesus Kristus forenes Guds retfærdighed og Guds kærlighed. »Ordet blev kød og tog bolig iblandt os» (Joh. 1,14). – Hvorefter det gik, som det gjorde: Vi ville ikke vide af ham.

Omkring århundredskiftet skrev Harald Kidde nogle korte fortællinger om Jesu liv, bl.a. om en episode Langfredag.

Digteren forestiller sig, at der mellem rankerne i tornekrone er én med en blomstrende rose. Jesus står mishandlet

og forpint med blodet pibende frem under tornene. Da træder en ung kvinde hen til ham – af medlidenhed, tænker man. Om lidt vil hun lægge sin hånd på hans pande.

Men nej. Nok løftede hun hånden, men »i næste øjeblik mærkede han et ryk i tornekrone, og da han så op, stod kvinden med rosen i sin hånd. Hun smilede til den og fæstede den så i sit rige sorte hår».

En af Harald Kiddes venner, Valdemar Vedel, bebrejdede ham, at han havde skrevet den fortælling. »Det er ikke rigtigt!« sagde han.

Nej, rigtig i bogstavelig forstand er episoden næppe. Den er vel ikke engang sandsynlig. Man kan vanskeligt forestille sig roser på de ranker. Det var imidlertid ikke *den* begrundelse, Valdemar Vedel brugte.

»Det er ikke rigtigt«, sagde han, »for så hjerteløst kan et menneske ikke være!«

Jo, det kan vi desværre alle. I givet fald er vi rede til at vælge vor egen forfængelighed fremfor det, som er mere værd. Alle er vi indstillet på vort eget og befinder os så vel ved det, at det kan harme os at møde noget andet.

Hvordan kunne det dog være, at de mennesker dengang valgte morderen Barabbas i stedet for Jesus? Spørger jeg mit hjerte, finder jeg et svar, jeg må grue for, nemlig at Barabbas er en af vore egne. Det kan være farligt at møde ham, men afslørende er det ikke. Derfor: »Giv os Barabbas fri!«

Ikke desto mindre var det efter min mening et tiltalende træk hos Valdemar Vedel, at han reagerede, som han gjorde. Og endnu mere tiltalende ville det have været, om han havde sagt:

»Det er ikke rigtigt, det du skriver om tornekrone og rosen, for så hjerteløst kan en *kvinde* ikke være!«

Der nævnes ingen kvinder blandt dem, der spottede Jesus. Tværtimod omtales flere, der ynkedes over ham. Og hvor var de trofaste, de som blev i nærheden af Golgata, og som senere sad »lige over for

graven ... og så, hvorledes hans legeme blev lagt der».

Påskemorgen stod Maria Magdalene ved graven og så, som Grundtvig siger i en salme, ham, der »nys paa Korset led, oplivet af Guds Herlighed!«

»Det var din Lyksalighed«, siger digteren videre til Maria Magdalene, men at du fik den oplevelse, var måske på grund af nogle særlige egenskaber, du havde fremfor andre – »var maaske oprindelig du af de englerne?«

Nej, til vor Trøst evindelig,
du var en Synderinde,
saa gruelig vildfarende
som nogen kjærlig Kvinde:
Kun ved din Tro paa ham, som led,
fik Syn du for Guds Herlighed.

Ved Guds nåde blev det påske og pinse. Ordet begyndte sin vej ud i verden. Det kristne fællesskab kom til at omfatte stadig flere og dermed også mennesker, om jeg så må sige, af flere slags. Noget af det nye ved kristendommen var, at her var adgang for alle.

»Her er ikke forskel på jøde og græker, træl og fri, mand og kvinde; thi alle er I én i Kristus Jesus» (Gal. 3,28).

Det betyder ikke, at jøder bliver grækere og mænd bliver kvinder eller omvendt. Derimod betyder det, at dåben er den samme. En græker bliver døbt på samme måde som en jøde, den fattige på samme måde som den rige, og en pige på samme måde som en dreng.

For os, der så længe har levet under dåbens velsignelse, er der måske ikke noget mærkeligt ved det. Men i antikken var her noget aldeles nyt og revolutionerende. Og i den standende debat om kønne er det værd at gøre opmærksom på, synes jeg, at den kristne kirke aldrig har haft to slags dåb, en bedre for drenge og en ringere for piger.

Som så mange gange før er det igen blevet moderne at tale ondt om Paulus. Man kan få uhyrlige ting at høre – som f.eks. at han, hvert sted han kom hen, sørgede for at få nogle kvinder stenet!

I virkeligheden er samme slemme Paulus formodentlig en af dem, der har gjort mest for kvindens ligestilling.

Og nu kommer jeg til navnene! Først nogle fra Paulus' historie: Lydia i Filippi, Priska eller Priskilla, Timoteus' bedstemoder Lois og hans moder Eunike, menighedstjenerinden Føbe, »vor søster«, som Paulus muligvis betroede at tage Romerbrevet med til Rom.

Derefter få af utallige navne fra den følgende kirkehistorie: Perpetua og Felicitas, Katarina og Barbara, Augustins moder og Ansgars moder. Dronning Dagmar, Birgitta af Vadstena, Katarina af Siena. Den fromme Ursula Cotta, der tog sig af drengen Martin Luther, den djærve Katarina von Bora, han senere giftede sig med. Birgitte Gøye på Herlufsholm, Leonora Christina i Blåtårn. Salmedigternes mødre og hustruer – og veninder. Bernadette og Therese af Lisieux. Mathilda Wrede og Catherine Booth. Den Peroline, Eivind Berggrav fortæller om, som ryddede sten for kirken i Makkaur. Den Maria Skobtosova, Poul Exner har skrevet om. Moder Teresa af Calcutta.

Der kunne skrives hele biblioteker af tætskrevne bøger bare med navnene på kæmpende og lidende, bedende og lovsyngende kvinder. Hvor begynde, og hvor slutte? Og hertil kommer så de endnu flere, hvis navne er glemt – undtagen hos Gud.

Jeg ville ønske, jeg kunne sige noget om, hvordan det er at være kvinde. Det kan jeg naturligvis ikke. Jeg kan kun henholdsvis referere til noget, jeg har læst, og fortælle om nogle, jeg har mødt, og det indtryk, de har gjort på mig.

F.eks. kunne jeg med Karen Blixen tale om kvinden som husmoder, skytsengel, bajadere og heks. Eller jeg kunne nævne nogle af de kvinder, jeg som præst har mest med at gøre: Konfirmandinderne, mødrene, som gerne vil have deres børn døbt, og de uforlignelige gamle damer. Hvor kommer man som præst til at holde meget af dem.

Der er imidlertid også den mulighed

nærliggende, synes jeg selv – at jeg i tankerne vender hjem til Gylling og fortæller om tre bestemte kvinder:

Foran Gylling Præstegård er der et anlæg med plæner og gamle træer. Her finder man også nogle mindesmærker. Der er hele tre. Et, der er rejst for en mand: Otto Møller. Et for en kvinde: Karen Jeppe. Og et for en begivenhed af betydning for begge køn, nemlig den grundlovsændring, der gav kvinderne valgret.

Denne tredje sten blev afsløret på selve dagen, den 5. juni 1915, af formanden for kvindeforeningen, Johanne Pedersen. Det var også hende, der havde affattet indskriften: »Stolteste Minde for Mand og Kvinde».

De ord måtte hun høre meget for. Hvorfor skal mændene med? blev der spurgt. Jo, for det er jo dem, der har vedtaget grundlovsændringen. Det er dem, vi skal arbejde sammen med – også politisk.

Selv var Johanne Pedersen gift med en udmærket mand, der hed Claus. De havde en gård, og på en gård arbejder mand og kone sammen. Og foruden gården havde de flere fælles interesser: folkelige, kirkelige. Nej, det var ikke tanken, at mændene skulle skubbes til side. Johanne ville i hvert fald ikke undvære Claus!

Vanskeligere var det at imødegå en anden indvending. »Stolteste Minde», står der på stenen. Var det ikke at sige for meget. Jo, de ord er for store, det er nemt at se. Lykkeligvis er der for mand og kvinde noget endnu stoltere at minde.

Men dels betød valget meget – også mere, end mange i dag forestiller sig. Og dels er der ingen tvivl om, at Johanne Pedersen har ønsket at gøre det, så godt hun kunne.

Fornylig faldt det mig ind, at hun muligvis var påvirket af et salmevers. Som bekendt kan man i den grad tilegne sig et vers, at man efterhånden mener, det er ens eget, og bruger det også, hvor det ikke hører hjemme.

Sådan kunne jeg tænke mig, at hun

har tilegnet sig Grundtvigs »Var I ikke galilæer» med strofen om de stolte mindesmærker.

Hvis det er rigtigt, kan man jo nok beklage, at hun brugte ordene i en forkert sammenhæng. Til gengæld kan man glæde sig over, at hun var fortrolig med salmebogen og mere end det: Hun var ikke blot formand for kvindeforeningen, hun var også en af kvinderne i kirken.

Ti år efter stenen for grundlovsændringen blev der rejst en lige overfor til minde om Otto Møller. Her kan man bl.a. læse det skriftsted, han i 1911 havde valgt til en ny prædikestol: »taler nogen, skal han tale som Guds ord» (1. Pet. 4,11).

Der er ikke noget mindesmærke for Otto Møllers moder. Det kunne der godt have været, dels fordi hun var så afholdt i sognet, dels fordi hun betød så meget for ham.

Sidse Marie Lang var født 1808 i Strøby på Stevns, hvor hendes far var lærer. Da han døde, kom hun og en yngre søster i huset hos hans broder, Mynsters efterfølger i Spjellerup. Her blev de to piger behandlet meget forskelligt. Søsteren Hanne var kæledægge og Sidse Marie Askepot.

I 1823 kommer Hans Larsen Møller til Spjellerup som kapellan og forelsker sig i Askepot. Mange år senere skriver deres søn Otto: »Det er vel ikke usandsynligt, at den trange og ydmygende stilling, min mor indtog dér i huset, kan have været medvirkende til, at min far fattede godhed for hende og endelig valgte hende – til forfærdelse for det hele hus».

Da de skulle giftes, var han blevet præst i Borris-Tårup-Kvols nord for Viborg. Herfra er der langt til Spjellerup. Ydermere var han forsinket. Om morgenen på selve dagen, som også var hendes 20 års-fødselsdag, gik hun ude på vejen og spejdede efter ham og måtte vel spørge sig selv, om han i det hele taget kom.

Det er en af de mange vemodige vignetter i Sidse Maries livshistorie. Denne morgenvandring i uvished på en dag, som

skulle have været idel glæde.

Borris-Tårup-Kvols var, hvad man kaldte et magert embede med lidt og dårlig jord. Det kneb med at skaffe det nødvendige, og Hans Larsen Møller var ikke nogen praktisk mand. Sidse Marie måtte tage sig af alting, og det gjorde det jo ikke nemmere, at hun næsten altid var gravid. I alt fik de tretten børn, hvoraf to døde som små. Hertil kom megen sygdom.

»Småt var det», skriver Otto Møller. »Det var tit ved at gå min stakkels mor over evne. Fader syg, børnene syge, fattigdom til alle sider. Hun kunne sjældent være ved sine små børn og græd vist allerede dengang mere, end hun kunne tale».

Hvad udkommet angår, fik de det noget bedre, da de i 1841 kom til Gylling. Her var et af de fede embeder med megen og god jord. Men så var der andre vanskeligheder.

H. L. Møller havde det svært med sig selv. Det gik ud over de nærmeste. Under deres opvækst var børnene bange for ham. Siden lærte i hvert fald Otto ham bedre at kende. Han skriver om sine forældre:

»Når jeg tænker tilbage på de timer, da min far først talte med mig om Johannes Abenbaring, ligner det oplevelserne fra den tid, da min mor tog mig ved hånden med ind i den dunkle brogetmalede landsbykirke. Jeg forstod ikke stort, men lidt efter lidt begyndte noget at klare sig».

I gymnasieårene i Horsens og studietiden i København blev Otto Møller efter eget udsagn bevaret for meget ondt takket være sin moders bønner. »Der var blevet holdt på mig med gode hænder. Hun havde bedt for mig hver dag jeg var borte, som hun da bad for alle sine».

Han kom hjem til Gylling i 1858 og blev en tid efter kapellan hos sin far. Det var i de år, der gik vækkelse hen over egnen. Otto Møller var et af redskaberne.

»Det var en underlig forårstid», skriver han, »da der overalt la spirer i jorden og

ventede på, at en solstråle, en åndsluftning kunne nå til dem. Der behøvedes kun at tales om frelse, virkelig frelse fra synd og død, så var der flere og flere, der lyttede og lod sig vække ved denne tale, de stod ligesom beredte til at tage derimod».

H. L. Møller deltog ikke i de møder, der blev holdt. Hans helbred blev stadig ringere, og han havde mange anfægtelser. »Såre forknyt var og blev han og så med anger på sit liv». Han døde i oktober 1870.

Nu var spørgsmålet, hvem der skulle være hans efterfølger. De vakte ville gerne, det skulle være hans søn. Men Otto Møller havde også modstandere. Det mærkelige var, at de også skrev under på det andragende, der blev sendt til ministeriet, om at få ham til præst. Hvorfor gjorde de det?

Jo, for hvis han fik kaldet, kunne hans mor blive boende. »Hun var en god kone!» hører man folk sige selv i dag, hvor der jo ikke er flere tilbage af dem, der har kendt hende. Det er noget, de har hørt af deres forældre og bedsteforældre. Det er rigtigt, hvad Grundtvig siger, at »mindet, som Guds miskundhed, forplanter sig» (DDS 344).

Sidse Marie døde i september 1877. Hele sit liv havde hun været bange for døden, men kort før hun selv gik over grænsen, blev hun befriet for den frygt. En af de sidste dage hun levede, sagde hun til sine nærmeste:

»Der er noget, jeg kunne ønske at sige til jer, før jeg går bort, men jeg er bange for, I vil undre jer for meget derved, som var det vigtighed af mig, og derfor vil jeg alligevel tie med det».

Hvad var det, hun havde oplevet, som hun ikke ville rose sig af? Mon ikke netop herligheden, som også blev hende til del, Askepot fra Spjellerup Præstegård, den i livets skole hardt prøvede.

»Jeg ved ikke af, at jeg har set så fromt et menneske», skriver hendes søn, »og som rimeligt var, tog det til, jo ældre og svagere hun blev, så der var en forunder-

lig fred i hendes nærhed».

»Så langt jeg kan huske, har hun haft det strengt. Sjældent er nogen dag gået for hende, uden hun måtte græde. Men denne skole har vi dog så lidt lyst til at følge efter i. Vi sætter os på alle måder imod, når den åbnes for os, skønt vi nu så glædeligt har set, hvor meget godt der læres i den».

Som formand for skolekommissionen var Otto Møller i 1875 med til at ansætte en ung sønderjyde som lærer ved skolen i Gyllingskov. Jakob Kristian Jeppe hed han og var lige blevet gift med en pige, der hed Maren Nielsen.

De to var meget forskellige. Han højt begavet, ærgerrig, med mange jern i il-den. Hun stilfærdig, næsten selvudslettende, har man indtryk af, men stærk, når det virkelig gjaldt. Et venligt menneske med megen omsorg, f.eks. for fattige og forkomne elever.

De får datteren Karen, og hun skal være noget særligt, synes begge forældre, men ambitionerne er forskellige. Det gøres der fint rede for i Ingeborg Maria Sicks *Pigen fra Danmark*. Her omtales også hendes forbindelse med Otto Møller, som havde døbt og konfirmeret hende.

De første år efter konfirmationen læste Karen Jeppe hjemme. Så kom hun på Ordrup Gymnasium, hvorfra hun tog studentereksamen i 1893. Rektor, den kendte pædagog H. C. Frederiksen, og hans kone, Mor Fanny, tog sig hjerteligt af hende. Hos dem fandt hun ligesom et andet hjem.

Hun blev på skolen og begyndte selv at undervise, samtidig med at hun som en af de få kvinder dengang studerede ved Universitetet. Først læste hun medicin, det var efter hendes fars ønske, han ville gerne, hun skulle være læge. Derefter matematik, det var efter hendes eget ønske, det havde hun mere lyst til.

En dag i foråret 1902 kom H. C. Frederiksen med en artikel, han ville læse højt for sine medarbejdere. Den var skrevet af Aage Meyer Benedictsens og hand-

lede om armenierne, dette kristne folk, som med mellemrum er blevet forfulgt af tyrkerne. Nu havde der igen været en bølge af overfald.

Artiklen gjorde stærkt indtryk, ikke mindst på Karen Jeppe. Som Ingeborg Maria Sick skriver, vil »tanken om de børn, som massakrerne har efterladt på gader og veje, ikke slippe hende. Hun prøver dog at jage dem bort».

»Der går et år. Karen er optaget af arbejdet, får stadig nye opgaver. Så en dag i foråret 1903 dukker den tanke, hun har afvist, op af underbevidstheden med et suverænt: Du skal!»

Hvad hun skulle, var at rejse ud og hjælpe armenierne.

Det kneb for hendes far at opgive drømmene om hendes karriere. Moderen derimod var straks klar over, at hun handlede ret. Kaldet skal der ikke ræsonneres om, Kaldet skal følges.

Foruden at tale med sine forældre om sin beslutning ønskede Karen Jeppe også at tale med Otto Møller – egentlig ikke for at spørge ham til råds, for beslutningen stod fast, men for at få hans velsignelse med på rejsen.

Det var ikke så nemt. Nøgtern som han var, anså han det for et sværmeri. »Hvad vil du i Armenien?» spørger han. »Der har du ikke noget at gøre».

Hun henviser til fortællingen om ham, der faldt blandt røvere. Der var en præst og en levit, som godt så ham, men gik lige forbi. Der var også en samaritaner, som ynkede inderligt og hjalp ham. Og det er vel den sidste, vi skal ligne.

»Ja», siger Otto Møller, »men læg mærke til, at den slagne lå på samaritanerens vej. Samaritaneren, som var på rejse, kom til ham. Der står ikke noget om, at han gik ud af sin vej for at finde ham».

Mere kom der ikke ud af samtalen i første omgang. De har så tænkt over det begge to. Og om søndagen – det var just Trettende Søndag efter Trinitatis – sagde Otto Møller det samme i sin prædiken: »Man skal ikke gå ud af sin vej for at opsøge den sårede ...»

Men så gjorde han en pause og fortsatte: »... medmindre da at han råber så højt om hjælp, at man ikke kan undgå at høre ham!»

De ord opfattede Karen Jeppe, hvad der jo også var meningen – ikke som en tilladelse, en sådan behøvede hun ikke, men netop som en velsignelse.

I september 1903 rejste hun til Urfa og blev lærer på et børnehjem. Ja, først måtte hun jo sætte sig ind i sproget, men det skred godt for hende, så det varede ikke længe, før hun kunne gå i gang med undervisningen.

Hun kom jo fra et land, hvor man kan tale sit modersmål uden først at se sig ængsteligt omkring, og hvor man – som regel da! – kan gå i kirke uden at risikere at blive overfaldet undervejs. Nu møder hun et folk, for hvem det ikke er noget selvfølgeligt.

»Jeg græd mig i søvn», skriver hun, »den aften det første gang rigtigt gik op for mig, hvor forfærdeligt det er for et folk ikke at have noget fædreland».

De første ti år hun er i Urfa, kan man kalde genopbygningens tid. Forfølgelsen standser, alt ser ud til at blive bedre. Men så falder der et skud i Sarajevo. Verdenskrigen bryder ud, og i læ af den arbejder tyrkerne for en *Endlösung* på det armenske spørgsmål.

Det begynder med, at nogle ledende armeniere bliver arresteret og forsvinder. Så bliver nogle unge mænd indkaldt som arbejdssoldater. Dem hører man heller ikke mere til. Og nu kommer turen til landsbyerne. Hele befolkningen skal flyttes, d.v.s. de skal gå og gå, indtil de omkommer. Det er, har man sagt, det armenske folks døds-march.

I tusindvis passerer de Urfa. De kommer i store flokke, nogle så udmattede at de må kravle på alle fire. Her er gamle og syge og mødre med små børn. Nogle bliver hugget ned undervejs, de kvinder f.eks., der ikke vil stå til rådighed for gendarmerne. Resten bliver drevet videre, stadig videre, ud i orkenen, til de er omkommet alle.

Karen Jeppe gør, hvad hun kan for at hjælpe og lindre. Flere gange om dagen uddeler hun brød. Og nu begynder hun også at skjule flygtninge i sin kælder. Vel kun nogle få, sammenlignet med de hundredetusinder, der blev dræbt, men dog nok til, at det ville have kostet hende livet, om det var blevet opdaget.

Da hun vendte hjem efter krigen, var hun »udtæret og nervedbrudt, mærket, så det aldrig helt fortog sig».

Ikke desto mindre var hun rede til at tage af sted igen. Nu til Aleppo for at organisere flygtningearbejdet: indrette køkener og klinikker og systuer, grundlægge landbrugskolonier og opspore armenske børn, der af tyrkerne var blevet solgt som slaver.

Hun fik sæde i en kommission under Folkeforbundet. Her ville man engang stryge en bevilling. Det nytter så lidt, blev der sagt. Da holdt hun den korteste tale, der vist nogen sinde er blevet holdt i Folkeforbundet. Den lød sådan:

»Ja, det er kun et lille lys, men natten er så mørk».

Og pengene blev bevilget, ikke alene på grund af ordene, men også og ikke mindst vel fordi hun talte med myndighed.

I efteråret 1933 var hun i Gylling for sidste gang og har jo ved den lejlighed set bade stenen for det »stolteste minde» – ak, i 1915 var armeniernes døds-march begyndt – og den for hendes gamle præst, Otto Møller, som iøvrigt også var død, men jo anderledes fredeligt, i 1915.

Selv fulgte Karen Jeppe efter i 1935. »Nu skal jeg flytte», sagde hun, »men jeg er ikke bange». Hun fik sin grav i Aleppo, men på hendes 60 års-fødselsdag året efter blev der også rejst hende et minde i det sogn, hun kom fra.

Da hun døde, skrev en armenier om hendes betydning for ham personlig og for det armenske folk. Som stor dreng var han blevet jaget ud i orkenen og taget til fange af beduinerne. Han havde været slave i otte år og i løbet af den tid glemt både sit sprog og sin tro.

»Så oplevede jeg den lykke«, skriver han, »at møde et barmhjertigt menneske. Det var dig, kære moder, som åbnede dit hjem for mig. Der kom jeg sammen med mine lidelsesfæller ind under din omhu. Du har sørget for arbejde til os. Du har lært mine kammerater og mig igen at forstå og tale vort modersmål, og du har ført os tilbage til vore gamle kirkeskikke. Kommet til os fra et fremmed land kæmpede du som en sand armenier for vort land. Dit hjem blev vor tilflugt. Der byggede vi vor fremtid».

Her er sagt en hel del om det, som stadig får mangan armenier til at mindes Karen Jeppe med taknemmelighed.

I sit barndomshjem og i sin barndoms skole og kirke havde hun lært, at et menneske er noget værdifuldt, også et svagt menneske. Og at et folk er noget værdifuldt, også et lille folk. Den børnelærdom havde hun med til Urfa og Aleppo, til Folkeforbundet i Geneve og hvor ellers hun talte Armeniens sag.

Der var meget andet godt, hun havde med: Begavelse, viljestyrke, humor. Og

som det allerbedste det, brevskriveren nævner først. »Så oplevede jeg den lykke at møde et barmhjertigt menneske«.

Men når man samtidig med dette udmærkede ved, at Karen Jeppe var svagelig, mange gange syg og forpint, kan man godt undre sig over, at hun nåede så meget. Eller anderledes udtrykt: at hun sin svaghed til trods fik så megen styrke.

Den undren kendte hun selv. På een måde var hun naturligvis klar over, at hun havde udrettet meget. Men ret forstået var det jo altsammen noget, hun var blevet brugt til, noget, hun havde fået forærende. På engang stolt og ydmygt kunne hun sige: »Jeg har ikke gjort stort andet end at lade tingene ske!«

Også vi danske har grund til ligesom armenierne at mindes Karen Jeppe med taknemmelighed. Pigen fra Danmark, som blev Armeniernes Moder. Og sammen med armenierne kan vi sige tak til Gud, fordi hun blev et redskab for den kærlighed, som ikke søger sit eget.

Erling Kristiansen, Gylling

PRÆSTERS BØNSLIV

JESU KRISTI præst må frem for alt andet være en bønnens mand. Han taler Ordet på Kristi vegne, og han forvalter sakramenterne i Kristi sted, »in persona Christi«, således som Kirken udtrykker det i sin belæring om sakramentsforvaltning. Klostrene var først og fremmest bønnens højborg, og langt de fleste af dem har levet op til dette formål. I middelalderen kneb det mere med sognegejstligheden, selv om det i den tidligste middelalder blev skik, at præsten bad »Breviar«, altså tidebønner. Nogle få fik dertil en god »skole«, som f.eks. Absalon, men det kneb for det store flertal. Prædikentjenesten måtte derfor forvaltes af særlig kompetente prædikanter.

Da Kirken indledte sin reform under og efter Tridentinerkoncilet (1545-63),

stod oprettelsen af præsteskolers, kaldet »seminarier« (egentlig: planteskoler) højt på listen, og de har bestået deres prøve. Jeg var selv elev på det navnkundige »Seminare des Carmes« i Paris, således kaldet, fordi bygningen var karmelittkloster indtil revolutionen i 1789. Studierne var fremragende og meget krævende, og de er en af forudsætningerne for, at senere prædikener og foredrag bliver lodige, måske ikke just veltalende. Jeg havde ofte svært ved at følge med i visse discipliner, fordi vi danske ikke er så gode til abstrakt tænkning; men jeg opdagede snart, at det ikke var de intellektuelle færdigheder, der afgjorde forstanderens indstilling til biskoppen om præstevieelse. Det mest afgørende for erklæring om »egnethed« byggede på kandidatens måde

at leve sit seminarieophold på, og det varede i reglen syv år. Man ville have præster, der elskede at bede, og det opdrog man os så til; så skulle resten nok komme, når præstevielsens nåde blev meddelt ved håndspåleggelsen. Det er nemmest at gengive dagsordenen for at få et indtryk. Vi mødte i kapellet kl. 6.30 til en kort, fælles morgenbøn; så fulgte 20 minutter med individuel betragtning (kaldet: oraison); det fik vi nogen vejledning til, men især gjaldt det at »stille sig foran Guds åsyn« for at kunne leve i Guds nærhed. Kl. 7 blev den hellige messe celebreret. Mellem 8 og 12 var der forelæsninger og selvstudium. Kl. 12 læste vi på knæ i kapellet Den hellige Skrift, hver for sig, ikke som studium men til opbyggelse. Efter middag og rekreation genoptoges studierne fra kl. 14 til 18. Ind imellem aflagde den enkelte et besøg foran tabernaklet med Kristi legeme. Kl. 19 var der »andeligt foredrag« af en leder, netop om det indre liv. Efter aftensmad og rekreation samledes vi til aftenbøn, og så gik enhver op til sin »celle« og »Den store tavshed« indtraf til næste morgen efter messen. Men det må bemærkes, at i dagens løb måtte kun nødvendige bemærkninger udveksles i selve huset. Vor kære, åndelige vejleder og mester, Père Pressoir, gentog ofte: »Messieurs, elsk tavseden«. Han vidste, at Gud kun taler, når vi er stille, og at stilhed er forudsætningen for, at gode og sande tanker trænger ind. Vi skulle tilmed have særlig tilladelse til at forlade seminariet og kun for et vigtigt ærinde. Det var såmænd klosterliv. I ferierne var vi naturligvis helt fri for at bevare kontakten med omverdenen og prøve vingerne. Vi blev også opdraget til en dag at skulle bede Breviaret (tidebønnerne). Engang i embede måtte man gøre det helt alene, og det har jeg gjort i over 50 år, og med udelt glæde. Søndag eftermiddag sang vi Vesper og om aftenen Komplet, og såvel musikalsk som ceremonielt var det lige så smukt som i et benediktinerabbey. Julenat for midnatsmessen sang vi »Matutin«, det er oprinde-

ligt nattetjenesten, og i Den stille Uge» sang vi onsdag, torsdag og fredag »Tenebræ« (det betyder: mørketid) som forberedelse til Skærtorsdag, Langfredag og Påskelørdag, hvor liturgien kom til fuld udfoldelse.

Løvrigt indledtes skoleåret med en tre dages retræte, og før vielserne på alle niveauer (acolyth, diakon, præst) var der også retræte, som alle deltog i for at være rede til den dag, det gjaldt en selv. Jeg var ganske klar over, at alt dette var forudsætningen for, at jeg kunne klare mig, når jeg begyndte min præstelige virksomhed i Danmark. Der skulle hård træning til, som apostlen Paulus udtrykker sig. Man har kunnet læse i pressen, at mange katolske præster har forladt deres embede de senere år. Foruden de grunde, der altid har været derfor, er der en anden og langt mere skæbnesvanger. Efter sidste krig ville mange i den katolske Kirke »modernisere« præsteseminarierne, så de blev til almindelige studentehuse, hvor man kom og gik efter behag. Resultatet udeblev ikke, og det var et nedslående resultat. De ansvarlige gjorde sig skyldige ved at tilsidesætte helgeners og kirkelæreres erfaringer gennem århundreder. Vel skifter tiderne, men menneskehjertet skifter ikke.

En gang i embede er præsten meget alene, i hvilket land han end befinder sig. Dernæst – og det er det vigtigste: Han skal have en indre kilde at ose af. Han må stadig forny i sig den nåde, der blev ham meddelt ved apostlens (biskoppen) og de Ældstes (presbyterne d.v.s. præsterne) håndspåleggelse, således som apostlen Paulus råder Timoteus og Titus til. Derfor prøvede jeg mest muligt at indpasse skemaet fra mit seminarium i mit daglige liv. Nu er det en vidunderlig støtte daglig at læse den hellige messe og bede Breviar. Derved står han i spidsen for det kristne folks lovprisning af Gud, og den må aldrig aflade. Messe og Breviar er De helliges Samfunds bøn og handling og derfor aldrig noget privat, om end præsten skulle være helt alene. Men der

må mere til! Dels må præsten i bøn og betragtning stadig have for øje, hvor store de mysterier er, som han forvalter i sakramenterne, så det ikke bliver til rutine. Dels må han stadig overveje Skriftens ord og Kirkens belæring, ikke mindst som forberedelse til prædiken og anden undervisning. Det er jo ikke et fag, han lærer fra sig. Måske er en prædikant ikke særlig veltalende end sige original; men præsten oplever ofte, at det jævne og selvfølgeligste, han har sagt, slår an hos en eller anden, der senere med glæde gør opmærksom derpå – nogle gange til præstens forundring. Men sæden, der sås, skal modtages i et godt hjerte, og der er præstens forberedelse i bøn helt afgørende. Skal man iøvrigt tale med nogen eller opsøge nogen, i en måske vanskelig situation, må præsten bede forinden; gerne på vej derhen. Jeg allierer mig gerne med min egen og med min samtalepartners skytsengel, for at de to kan indgive mig de rette ord og hos min partner det rette sind. Måske går der tid, før man indser, at det virkede godt.

Skal præsten igang med noget særlig vigtigt, kan han holde en »novene» til Helligånden, for således forberedte apostlene sig i de ni dage mellem Kristi

Himmelfart og Pinse, hvor Gud Helligånd skulle komme over dem. En novene er frugtbar, før en retræte eller en særlig prædikenrække skal udarbejdes. Engang imellem bør præsten selv holde en retræte med bøn og stilhed for at holde kursen eller om fornødent rette den op. Dette er ikke »verdensflugt», men en efterligning af Kristus, der ofte trak sig tilbage til et øde sted for at bede i fred; for så har man atter styrke til at møde den urolige verden. Forresten udgik nogle af Kirkens største missionærer fra kontemplative klostre således som benediktinermunken sankt Ansgar.

Hvad jeg her har skrevet, gælder først og fremmest præster, for det har redaktionen bedt mig om at gøre. Men mangt og meget er brugbart for enhver kristen, hvad stilling han eller hun ellers har; det må blot tilpasses. Vi må efter Kristi løfter have tillid til bønnens og forbønnens magt og indflydelse. Mange bestræbelser gøres for at skabe mere fred og mere menneskeværdige tilstande i verden. Det må vi være med i. Men vi har en løftestang af umådelig betydning, og det er bøn. En gebræklig person, der stille beder sin rosenkrans, kan bevæge verden.

Kjeld Geertz-Hansen, katolsk præst

GLÆDEN VED AT GÅ TIL GUDSTJENESTE

DET har igennem en årrække hørt til min livsrytme, at jeg så godt som hver søndag går hen i den lokale sognekirke for at deltage i søndagens gudstjeneste. Hvis nu en og anden skulle finde på at spørge mig, hvorfor jeg dog indfinder mig der søndag efter søndag, ville mit svar være: fordi jeg er glad for at gå til gudstjeneste! Det svar vil nok overraske almindeligt dansk godtfolk i vore dage. Sådan i almindelighed vil de fleste nok ikke forbinde gudstjenesten med glæde – snarere med noget kedeligt, ligegyldigt, trist.

Nu vil jeg da heller ikke helt afvise, at

gudstjenesten kan være både kedelig, ligegyldig og trist. Det kan den nemlig meget vel være mange steder i vort land, nemlig dér hvor præst og menighed stiller sig helt afvisende over alle de tanker, som fremføres af bl.a. Fællesskabet Kirkelig Fornyelse, og dem er der – som bekendt – et par stykker af her i landet. Jeg tror dog, at de fleste ikke helt er klar over, hvad de går glip af ved at afvise høj-kirkelighedens anliggende totalt.

Hvorfor er nu denne gudstjeneste kedelig, ligegyldig trist? Det er den først og fremmest af den grund, at det er en amputeret gudstjeneste. Man har nemlig

fjernet gudstjenestens helt naturlige centrum og højdepunkt, den hellige nadver – og i stedet har man så sat prædiken i centrum (man møder jo Gud i Ordet, som man hører det både her og der i vor tid). Hele gudstjenesten kommer så til at dreje sig om prædiken. Man hører da således også ofte folk spørge kirkegængere: Nå, var det en god prædiken? For nu ikke at blive misforstået: prædiken skal til. Og det er da sandt, at Gud møder os i Ordet, men ikke i Ordet *alene*. Den her skitserede gudstjeneste lægger hele vægten på *ét* led (prædiken) og på *én* person (præsten). Hvis prædiken ikke er, som man synes, den burde være, eller hvis man ikke kan lide præsten: ja, så bliver man hjemme! (Dette gælder også mange »afgjorte» kristne, som det hedder). Når dertil kommer, at mange præster vælger helt tilfældige salmer i salmebogen til at omkranse det »gejstlige foredrag», og disse salmer hverken har sammenhæng eller mening, ja, så skal folk da blive forvirrede. Til sidst en biting: som oftest vil præsten ved de her skitserede gudstjenester søndag efter søndag være iklædt den samme sorte dragt! Hvor ensformigt! – hvor trist! – Sort er nu engang her til lands sorgens farve (begravelsesfarve) – men i kirken går vi ikke i sorg året rundt. Evangeliet rummer mange andre facetter – også af lys og glæde! Og man tager da normalt heller ikke sort tøj på til en fest i verdslig sammenhæng – hvorfor så i kirken! Evangeliet er det *GLADE* budskab. Endelig en ting, der undrer mig: i disse lavkirkelige kredse går man meget ind for det »almindelige» præstedømme, for lægmandsarbejdet! Og det er helt bibelsk legitimt at gøre det – men hvorfor skal lægfolket så være *helt passivt* under menighedens gudstjeneste? Hvorfor overlader man det hele til præsten? Lavkirkelige beskylder gerne os andre for at ønske »præstevælde». I højmessens sammenhæng ser det for mig nærmere ud til, at det er de lavkirkelige, der ønsker det – endda helt frivilligt!

Men gudstjenesten kan også være alt

andet end kedelig, ligegyldig og trist. Den kan være en fest, og det kan den være også i kirker, der ikke ville drømme om at kalde sig højkirkelige. Et sådant eksempel kan være min egen sognekirke.

Jeg bor i en del af landet, som mange sikkert vil ansæ for at være åndelig død. Og måler man folks åndelige temperatur på kirkebesøg, ja, så kan der da være noget om snakken. Kirkerne er ikke overfyldte. Vor lokale præst er nok det, man ville kalde folkekirkelig. Han er i hvert fald ikke højkirkelig. Alligevel holder han en meget smuk gudstjeneste, som man altid får et og andet med hjem fra. Det skyldes bl.a. følgende:

Hos os er det blevet almindelig skik, at Herrens bord dækkes søndag efter søndag. Undlades det en enkelt søndag, er det »u-normalt». Og dette, at Herrens bord dækkes ved hver gudstjeneste, gør, at gudstjenesten bliver »skruet» rigtigt sammen. I den hellige nadver kommer Kristus nemlig selv – helt personligt – til den enkelte i det indviede brød og den indviede vin. Når indstiftelsesberetningen har lydt, gør Gud Helligånd Kristi en gang for alle på Golgatha fuldbagte offer nærværende og virksomt hos os, i vor menighed, *nu!* Her skænker vor Herre Jesus Kristus os sig selv med alt, hvad han er og har. Her bliver vi forenet med ham, der selv er sin menigheds hoved, med alle hans hellige, der nu lever i hans nærhed, og endelig bliver vi forenet med vore medkristne – sammenknyttet til ét legeme, som apostelen Paulus kalder kirken. I den hellige nadver får vi virkelig »alt af nåde», som man endnu kan læse det i broderet form i mange missionshjem. – »Kun ved badet og ved bordet hører vi Guds ord til os» – for nu at udtrykke det samme med et citat af Grundtvig.

Hos os har vi også den gode skik, at vi een gang hver måned holder skriftemål. Her kommer vi frem for Gud og beken-der vor synd for ham, og så kan præsten på Guds befaling og i kraft af sit embede (han handler jo i Kristi sted!) tilsige hver enkelt hans eller hendes synders nådige

forladelse. Netop på grund af det Kristi offer, som senere vil blive rakt os i den hellige nadver. Alt af nåde.

Vor præst er en knag til at vælge gode salmer. Og det vil i denne forbindelse sige salmer, der på en eller anden måde belyser dagens tekst, dagens tema. Der kommer mening og sammenhæng i gudstjenesten.

I gudstjenesten læser præsten søndag efter søndag dagens tekst fra bibelen. Vi kan altså søndag efter søndag høre Guds ord uden nogen som helst melleminstans' udlægning. Ja, og så har vi da endelig prædiken! Vor præst vil nok af mange blive anset for at være »liberal«, men mange gange tror jeg, at folk mener det, fordi han udtrykker evangeliet i et andet sprog, end det man er vant til at høre. Men det er da netop godt. Vi bliver alle så vant til vor egen sprogbrug, vor egen udlægning, at vi til sidst ikke mere kan »høre« noget nyt i evangeliet. Hvis det så bliver udlagt i et andet sprog, på en ny måde, med en ny betoning, ja, så kan der pludselig vise sig helt nye facetter af de gamle ord, vi har hørt så tit, uden at de har sagt os noget. — Og endelig: siger præsten noget vovl (og det gør alle mennesker), ja, så kan man da lukke ørerne. Så kan man glemme det hele igen. Der

sker så meget andet i gudstjenesten, som er godt og rigtigt. Det kan man så leve på den uge! Og hvad betyder en enkelt, tilfældig præsts udlægning? Vi kan jo da privat læse andre af kirkens lærere, som vi mener, siger tingene bedre — eller på vor måde!

Vor præst laver ikke meget om på liturgien (heldigvis!). Vi oplever søndag efter søndag den liturgi, som er foreskrevet for folkekirken. Det giver tryk. Som højst muligt kunne man ønske sig visse småting anderledes, men hvor kan man ikke det? — Det centrale og afgørende er dog med. — Det hører med under omtale af liturgi, at vor præst altid anvender messehagel. Også i flere farver. Vi har ikke alle de liturgiske farver, men så prøver han at tillemppe tingene lidt, så vi kommer så nær idealet som muligt. Det gør, at gudstjenesten bliver mere festlig, at vi oplever kirkeårets skiften, at budskabet også rent pædagogisk bliver understreget. Hvidt til glæde og fest. Rødt på martyrdagene (blødet) og i pinsen (ildens farve (Anden)). Til sidst dette: I fastetiden har vor præst indført en slags »Kyrie« (Herre, forbarm dig!). Netop i denne bodens og eftertankens tid understreger vi, at vi overfor Gud altid må stå som de skyldi-

Afsluttes side 23, 2. spalte.

BIBELENS SYN PÅ MESSEHAGELER

DEN, der elsker sin Bibel — måske kalder sig selv for fundamentalist — må også elske gudstjenestens ydre herlighed: »Herre, jeg elsker dit hus, det sted, hvor din herlighed bor« (Psalm 26,8). Det dunder i Bibelen af processions, det synger af hymner, det dufter af røgelse, det lyser fra hellige lystager, det knitrer fra messehagler. Men her vil vi kun se på Bibelens brug af liturgiske dragter.

Vi kan begynde med at omskrive let en jødisk bøn: »Lovet være du, Herre, vor Gud, verdens konge, som har helliget

os ved dine bud og befalet os at bruge messehagel« (Israelitisk bønnebog, side 22).

I 2. Mos. kap. 28 har vi Guds »forskrifter om præstedragten« (læs hele kapitlet): »Du skal tilvirke din broder Aron hellige klæder til ære og pryde, og du skal byde alle kunstforstandige mænd, hvem jeg har fyldt med kunsthåndværks And, at tilvirke Aron klæder, for at (!) han kan helliges til at gøre præstetjeneste for mig«.

Så følger en vældig opremsning af de kostbare klædningsstykker. Det vil sige,

at når moderne »videnskab« søger at påvise, at alt i Israel stammer fra Ægypten og Babylon, så gælder det i hvert fald ikke præstedragterne. De stammer fra Gud selv. Derfor er messehaglen hellig. Og kun den, som har fået denne særlige charismatiske gave, tør gå i gang med dens tilvirkning.

I 2. Mos. kap. 39 skildres, »hvordan præstedragterne tilvirkes på den foreskrevne måde«: »Derpå bragte de til Moses pragtklæderne til tjenesten i Helligdommen, de hellige klæder til præsten Aron og hans sønners klæder til præstetjenesten. Nøjagtigt som Herren havde pålagt Moses, udførte Israeliterne hele arbejdet. Da så Moses hele arbejdet efter, og se, de havde udført det, som Herren havde sagt; således havde de udført det. Og Moses velsignede dem«. Guds bud drejer sig ikke bare om etik, men også om liturgiske dragter. Derfor gælder det at være meget nøjeregnende her. Kun, når Moses havde synet dem, kunne han velsigne dem.

Og man må ikke iføre sig dem tankeløst; 3. Mos. 16,4 fortæller om, hvorledes Aron på den store forsoningsdag først skal bade sit legeme, og derefter iføre sig hele sin pragt: »Kun således må Aron komme ind i Helligdommen. Det er hellige klæder«.

De kostbare stoffer var gaver fra menigheden: »Enhver, som i sit hjerte følte sig drevet dertil, og hvis And tilskyndede ham, kom med Herrens offerydelse ... til de hellige klæder ... Og alle kunstforstandige kvinder spandt med egne hænder og kom med deres spind, violet og rødt purpur, karmoisin og byssus. De bragte det som en frivillig gave til Herren«.

Byssus er enten tråde, som mange muslinger udskiller fra en kirtel i foden for at kunne fæste sig til en sten el. lign., »muslingesilke«, eller det er en forkert græsk oversættelse. På hebraisk står der: »schesch«, det betyder: fint hørinnend fra Ægypten. Men i hvert fald er stoffets kostbarhed og den hvide farve afgørende.

Hvordan det har været for denne

flygtningemenighed derude i ørkenen at skabe denne pragtfulde gudstjeneste af alt, hvad de havde med af Ægyptens rigdom, og som de med glæde gav til Herren, det kan måske Søren Kierkegaard hjælpe os til at forstå. I forordet til »Opbyggelige Taler i forskjellig Aand« siger han:

»Når en kvinde forarbejder et klæde til helligt brug, da virker hun hver en blomst, om muligt, skøn som markens dejlige, hver en stjerne, om muligt, funkende som nattens blink; da sparer hun intet, men anbringer det kostbareste, hun ejer; da sælger hun hver en anden fordring til livet for at kunne købe den uafbrudte dagens og nattens belejlige tid til sit eneste, sit elskede arbejde. Men når klædet er færdigt og anbragt efter sin hellige bestemmelse: da bedrøves hun inderlig, om nogen så fejl og så på hendes kunst i stedet for på klædets betydning«.

Vi kunne fordybe os meget i Ypperstepræstens otte klædningsstykker, men det hele har en endnu dybere betydning. Hvad er Guds mening med disse klædningsstykker?

Det afgørende ord må her være Guds befaling i 2. Mos. 28,43: »Dem skal Aron og hans sønner bære, når de går ind i Åbenbaringsteltet eller træder frem for Alteret, at de ikke skal pådrage sig skyld eller lide døden«, svarende til vers 3: »for at han kan helliges til at gøre præstetjeneste for mig«.

Vi står her over for tanker, som er fremmede for os danske kristne. Vi ved for lidt om Guds-frygt, om frykten for Det Hellige. Og det hænger nok sammen med, at vi ikke forstår, hvor forfærdelig synden er.

Aron står over for den hellige Gud. Selv er han en syndig mand, og på sin dragt bærer han Israels 12 stammers navne, og dermed bærer han folkets synder i sit hjerte. Han og folket har fortjent døden. Den hellige Guds vrede må knuse ham. Men alene af Guds store nåde tør han træde frem for Gud. Det er ikke,

fordi han er frommere end andre, men fordi Gud har indviet ham, og derfor følger det næste kapitel med »forskrifter om præstevielsen». For at Gud skal vide, at denne mand har tilladelse til at komme til Gud, skal han bære de hellige dragter, som »en lynafleder», for at han ikke skal dø, men være helliget Herren. En nudist-gudstjeneste i sort præstekjole alene er dødsensfarlig. Kun den hvide dragt, albaen, forkynnder, at her kommer en benådet synder. Aron skal bære en pandeplade, hvor der står »Helliget Herren», »for at han kan tage de synder på sig, som klæber til de hellige gaver, Israelliterne frembærer; og Aron skal stedse have den på sin pande for at vinde Herrens velbehag». Alteret er Guds sted og derfor helligt, et stærkstrømsfelt, som ikke enhver tør nærme sig, hvis han ikke har autorisation dertil. Da David ville bringe Arken til Jerusalem, var den ved at vælte. »Uzza rakte hånden ud og freb fat i Guds Arke, fordi okserne snublede. Da blussede Guds vrede op mod Uzza, og Gud slog ham der, fordi han rakte hånden ud mod Arken» (2. Sam. 6,4). Han var lægmand, ikke præst, derfor måtte han ikke røre ved det Hellige.

»Hellig» er ikke i første række en personlig egenskab; det er et liturgisk ord; det handler om Gud, om adgangen til Gud, om mennesker og ting, der er indviede til Gud. Det modsatte er profan: pro-fanum, hvad der er uden for templet. Derfor kan ting også være hellige: Det hellige Land i modsætning til andre lande, fordi det er Guds land; den hellige messehal i modsætning til en almindelig frakke, fordi den er befalet af Gud; den hellige alterkalk i modsætning til et profant vinbæger. Her kommer vi Gud så nær, at kun Guds nåde kan forhindre, at vi dør.

Pragtklæderne er ikke til præstens ære og forfængelighed. Han er den eneste, der ikke kan se dem. Men de forkyn-der, at her står en benådet synder.

Derfor er de liturgiske dragter også udtryk for tilbedelse. Tilbedelse er jo ikke

et hyggeligt møde med en ligemand. Tilbedelse og ærefrygt hænger sammen: »Kom, lad os juble for Herren, thi Herren er en vældig Gud, konge stor over alle guder. Kom, lad os bøje os, kaste os knæle for Herren, vor skaber» (Psalme 95). Derfor hedder det i Psalme 96,8-9: »Giv Herren hans navns ære, bring gaver og kom til hans forgårde, tilbed Herren i helligt skrud». Som synderinden salvede Jesus med det bedste, hun havde, »fordi hun elskede meget», men pådrog sig disciplenes og de frommes vrede, som ikke havde kærlighed til Jesus, sådan vil vi tilbede Gud på trods af alle sure fromme, og give ham gaver, skønne liturgiske dragter, fordi vi ved, at Gud elsker messehal og har lært os at bruge dem. Tilbedelse og helligt skrud hører sammen!

Derfor skal der på Arons »bispe-kåbe» være klokker forneden: »Langs dens nederste kant skal du sy granatæbler af violet og rødt purpurgarn og karmoisinrødt garn og mellem dem guldbjælder hele vejen rundt, så at guldbjælder og granatæbler skifter hele vejen rundt langs kåbens nederste kant. Aron skal bære den, når han gør tjeneste, så at det kan høres, når han går ind i Helligdommen for Herrens Asyn, og når han går ud derfra, at han ikke skal dø» (2. Mos. 28,32).

Bjælderne er ikke sat for at kalde på folk, men for at sige til Gud: Her kommer en mand, som Gud selv har »ordineret» til tjenesten, og som Guds hellighed derfor ikke må ramme. Præsteklæderne er den bryllupsklædning, som giver adgang til kongens bord. Uden den bliver man kastet udenfor, hvor der er mørke og tænders gnidsel.

Men skiftevis med guldbjælderne var der granatæbler. Granatæblet er et af Israels 7 hellige frugter. Dens blomst er skarlagensrød. Frugten er delt i flere rum, fyldt med saftige, rubinrøde frø, der er gode at spise. Det er ikke hverdagens kost, men noget skønt og helligt. En gammel legende siger, at livets træ i Edens have var et granatæbletræ; derfor var det også for de første kristne et bille-

de på det evige liv. Og når Salomon skal skildre Sulamiths herlighed, bruger han bl.a. billedet af et granatæble: »Din tinding er et bristet granatæble bag ved dit slør» (Højsangen 6,7). Og hun svarer: »Kom, min ven, vi vil ud på landet og se granattræet blomstre» (7,12).

Nåden, som klokkerne ringede ned over ypperstepræsten og folket, skulle sætte sig skønne frugter, virket af Helligånden. »Bjælde» hedder på hebraisk »Pa'-amon»; det hænger sammen med ud-sagnsordet »pa'am», »at drives af Guds And»: »Samson voksede op, og Herren velsignede ham, og Herrens And begyndte at drive på ham» (Dom. 13,25). Guds And driver os først til nåden og så til Andens skønne gerninger, troens frugter. Til præstedragtens ydre pragt skal også svare noget indre: »Dine præster være klædt i retfærd» (Psalme 132,9), ikke som adgangs-betingelse til Gud, men netop som en frugt, en virkning af nåden. »Klæder skaber folk». Ypperstepræstens hvide dragt skulle skabe en sindets renhed!

Omkring år 180 f.Chr. skrev Sirak sin bog, som har betydning for os ved at vise den templetjeneste, som sandsynligvis var på Jesu tid, som Jesus kendte og ikke angreb. Man har ganske vist ofte sagt, at når Jesus til den samaritanske kvinde taler om, »at de sande tilbedere skal tilbede i And og sandhed» (Johs. 4,24), så betyder det en åndelig gudstjeneste i modsætning til en udvortes tjeneste, som jøderne brugte. »Alt det ydre er ligegyldigt, ja, måske farligt, når bare man har Anden i sit indre». Men det er forkert. Vi har jo netop set, hvordan den jødiske gudstjenestes ydre pragt og frugterne deraf alene skyldes åndsudrustede kunstnere og præster, der blev drevet af Anden til gode gerninger. Hvordan skulle Jesus også kunne opponere mod den jødiske gudstjeneste, når han selv siger, at »frelsen udgår fra jøderne» (Johs. 4,22)?

I Siraks bog skildres ypperstepræsten, og læg mærke til, at det er Gud, der »hædrer ham med skønne klæder». Gud elsker de liturgiske dragter og alt andet

skønt:

»Han hædrede ham med skønne klæder og udstyrede ham med en herlig dragt; Han iførte ham hans fulde pragt og smykkede ham med kostbare klædningsstykker, med benklæder, kappe og skulderklæde og hængte om ham en krans af gyldne granatæbler, ja, bjælder i mængde rundt omkring, for at deres klang skulle lyde, når han gik, så lyden kunne høres i templet, og hans landsmænd således ihukommes hos Gud. Han udstyrede ham med den hellige præstedragt ... altsammen en lyst for øjnene, yndefuldt og skønt» (kap. 45). Tænk, så er der fromme folk, der tror, at al denne ydre herlighed er »katholsk», og den sande lutherske gudstjeneste skal være så fattig og grå som muligt!

Og i kap. 50 slår det hele klik for Sirak, når han skal beskrive, hvor herligt synet var af ypperstepræsten, når han gjorde tjeneste i templet: »Hvor var han dog herlig, når han vendte sig mod folket, når han trådte ud fra rummet bag forhænget, som morgenstjernen ... som fuldmånen ... som solen ... som regnbuen ... som en rosenblomst o.s.v. Når han tog sin herlige dragt på og iførte sig al sin pragt for at stige op på det hellige brændofferalter, da kastede han glans over Helligdommens forgård». Læs hele kapitlet. Det står i De apokryfiske Boger. Det er en gudstjeneste efter Guds hjerte!

Al denne pragt ved ypperstepræstens forsoningsgudstjeneste peger frem mod Jesus Kristus som den sande ypperstepræst, som med hele folket i sit hjerte gik ind i den himmelske Helligdom i forbøn for os, alt det, som Hebræerbrevet skildrer.

Når apostlen Johannes får lov til at se ind i Himmelen, oplever han denne gudstjeneste, som al jordisk gudstjeneste kun er en afglans af, og han ser Jesus Kristus som ypperstepræst, ikke i en sort dansk præstekjole, men i sin hvide alba, i Himmels præstedragt: »Og mellem de syv guldløsestager så jeg en, som lignede en Menneskesøn, klædt i fodsid kjortel med

guldbælte (cingulum) om brystet» (Abenb. 1,13). Gang på gang under skildringen af den jødiske ypperstepræst i al hans herlighed har den sande ypperstepræst Jesus Kristus stået bag billedet og givet det farve og mening. Ypperstepræstens hvide dragt peger hen på nåden i Jesus Kristus.

Brorson har gendigtet disse syner af den himmelske gudstjeneste: »Den store, hvide flok vi se som tusind bjerge fuld af sne, med skov omkring af palmesving for tronen, hvo er de? Det er den helteskare, som af hin den store trængsel kom og har sig to't i Lammets blod til Himlens Helligdom. Der holde de nu kirkegang med uophørlig jubelklang i høje kor, hvor Gud han bor blandt alle engles sang. – Her gik de under stor foragt, men se dem nu i deres pragt for tronen stå med kroner på i Himlens præstedragt». De frelst derhjemme er ikklædt alba for at kunne gøre præstetjeneste for Gud.

Ser vi bagud til den jødiske tempelgudstjeneste, ser vi en tjeneste i ydre pragt, og ser vi frem til den himmelske gudstjeneste møder vi Jesus og de frelst i hvide dragter. Men hvad med vor gudstjeneste her og nu? Mange danske vil sige: »GT kommer os ikke ved. Vi er ikke under loven. Det er ceremoniallov for jøder og ikke for kristne. Og tanken om Alterets forfærdelige Hellighed hører kun hjemme i en primitiv gudstjeneste. Der står heller ikke noget om det i NT».

Nej. NT behøver ikke at sige meget om det, som alle kendte fra GT. Af den jødiske gudstjeneste havde der aldrig kunnet udvikle sig en puritansk, reformert, lavkirkelig tjeneste. Den eneste forskel, som NT kender mellem en kristen gudstjeneste og en jødisk er udtrykt i 2. Kor. kap. 3: »Når dødens tjeneste (den gammeltestamentlige tjeneste) inddristet med bogstaver i sten, fremtrådte i herlighed, så Israels børn ikke kunne holde ud at se på Moses ansigt på grund af hans ansigts herlighedsglans, der dog svandt hen, hvor meget større herlighed skal der da ikke være over Andens tjeneste.

Thi når den tjeneste, der førte til for-dømmelse, var herlig, så er den tjeneste, der fører til retfærdighed, endnu langt rigere på herlighed». Det er vor opgave som kristne at gøre gudstjenesten endnu herligere end den jødiske, fordi vi har Frelseren iblandt os, han, som den jødiske ypperstepræst kun kunne pege hen på profetisk.

Og med hensyn til, at vi som kristne ikke er under loven, så betyder det kun, at loven er ikke frelsesvej, men ikke, at loven er ophævet. Jesus siger: »Tro ikke, at jeg er kommen for at nedbryde loven eller profeterne; jeg er ikke kommen for at nedbryde, men for at fuldkomme. Thi sandelig siger jeg eder, før Himmelen og jorden forgår, skal end ikke det mindste bogstav eller en tøddel af loven forgå – før det er sket alt sammen» (Mt. 5,17). Guds lov i 2. Mos. kap. 28 er mere end en tøddel, og skal derfor ikke forgå, for den fuldkomne gudstjeneste er kommen.

Og m.h.t. tanken om Alterets hellighed, så er det ikke jødedom. Hos os er det noget meget større og mere hellig, vi møder ved Alteret, ikke offerlam, men Jesu blod. Hvor frygteligt det er, hvis man forgriber sig på det på uret vis, ser vi af det mærkelige ord i 1. Kor. 11,29: »Den, som spiser og drikker uden at ænse, at det er Herrens legeme, spiser og drikker sig selv en dom til. Derfor er der mange svage og syge iblandt jer, og adskillige sover hen».

Derfor har den kristne præst i mindst lige så høj grad som den jødiske grund til at iføre sig hellige dragter, for at han ikke skal dø. Også i NT hedder det: »Vor Gud er en fortærende ild» (Hebr. 12,29, det kapitel, der taler om den kristne gudstjeneste sammen med engle i tusindtal). Og i 10,31 siger han tilsvarende: »Det er frygteligt at falde i den levende Guds hænder».

Men fordi vi lutherske har glemt denne tone, og derfor også har glemt messehaglens betydning, så har vi også glemt, at til kristenlivet hører både Ypperstepræstens klokker, der forkynder Guds

nåde, og granatæblet, som skal minde os om gerningerne, at tro uden gerninger er død og frelser ikke. »Ifør jer den Herre Jesus Kristus. Lad os aflægge mørkets gerninger og iføre os lysets våben», Rom. 13, og mange, mange andre steder.

Men i Norge har de gjort det bibelsk rigtige. De har afskaffet den sorte præstekjole, Samarien, og alle præster, selv de mest lavkirkelige bedehuspræster er iført alba og stola. Det var næsten en himmelsk åbenbaring, da de norske præster ved Menighedsfakultetets indvielse kom ind i Århus domkirke i procession, alle i hvide dragter, »den store, hvide flok».

Ja, men hvad med Luther og Grundtvig, de to, vi fejrer i 1983, de afskaffede dog alt dette ydre? Nej. M.h.t. Luther kan vi tænke på, hvordan den store kurfyrste af Preussen, Frederik Vilhelm, ville forene de lutherske og de reformerte i een kirke, den unerede. Det betød også, at man nu efter reformert skik ikke måtte bruge messehagler, hvad Tyskland stadig lider under. Men Paul Gerhardt var så luthersk, at han ikke ville adlyde, hvad der bl.a. viste sig i, at han på god luthersk vis beholdt messehaglen, hvorfor han blev afskediget 1666.

Og når grundtvigianerne påberåber sig Grundtvig, så må vi ikke glemme, at Grundtvig var ikke grundtvigianer i moderne forstand. Han var ikke bange for at lade sig portrættere i messehagel. Og han kunne synge: »Hvor er nu, hvad selv de fromme kun med skænsel ihukomme: kirkens gamle bryllupsklæder, kirkefolkets kirkesæder? Gør ej nybyggt kristendom

hertet koldt og kirken tom» (Sangværk I, nr. 282). Dog må vi protestere, når han i vers 5 kaldet det »folkeværk», der gerne må forsvinde, når blot Kristus er opstanden og lever. Det er netop det store spørgsmål: Har Grundtvig og de fleste med ham ret i, at messehagler kun er menneskeværk, som man med god samvittighed kan afskaffe, eller har denne afhandling ret i, at der er tale om »hellige præsteklæder», fordi de er villet af Gud og har Guds ord bag sig og er dermed lige så evige som Gud selv? Bibelens ord er ikke til at komme uden om, men hvor bogstavelig skal vi tage vor Bibel. Den er måske kun også »folkeværk»?

Som et udtryk for den bibelske baggrund bag de liturgiske dragter kan her anføres nogle bibelske ord, som kan bruges ved ikklædningen:

Til Albaen: »Tvæt eders klæder og gør dem hvide i Lammets blod» (Abenb. 7,4).

Til Cingulum: »Så stå da med sandheden spændt som bælte om eders lænd» (Ef. 6,14).

Til Stolaen: »Tag mit åg på jer, thi mit åg er gavnligt» (Mt. 11,29).

Til Casula: »Ifør jer Guds fulde rustning, så I må kunne holde stand mod Djævelens sniglob» (Ef. 6,11).

– – – Thi ingen kan gøre tjeneste i egen retfærdighed, men kun, når han har iført sig Kristus og hans retfærdighed.

»Måtte din præster, Gud Herre, være ikklædt frelse, dine fromme glæde sig ved dine goder. Gud Herre, kom nåden i hu» (2. Krøn. 6,41).

Tag Lunn

LÆST

Poul Ulsdal: Tjenesten ved alteret. Udgi-ver: Re-formatio. I hovedkommission: Hellberg & Elmquist, Søndervang 19, Hygum, 6630 Rødding, 1983. 92 sider plus tillæg med bibliografi 16 sider. Pris: 73,20 kr. incl. moms plus porto og for-

sendelse.

LAD det være sagt straks! Denne bog, skrevet af en af pionererne i den højkirkelige bevægelse i Danmark, pastor Poul Ulsdal, er simpelthen *bogen*

om det, der er – eller burde være – hjer-teslaget i enhver præsts gerning: tjene-sten ved alteret, fejringen af den hellige messe! Bogen, som udkom på Poul Ulsdals 70 års fødselsdag, ånder af en stærk kærlighed til Kirken og Kirkens gudstjeneste. Og det er en glæde og berigelse at læse den – som alt, hvad Ulsdal skriver!

Det skal også fremhæves, at denne bog afhjælper et stort savn. Hidtil har man på dansk nok haft udmærkede bøger om gudstjenesten og dens væsen og historie (f.eks. Erik Ågård: »Den foragtede Gudstjeneste», Poul Ulsdal: »Gudstjenesten i vor tids religiøse krise» og H. O. Okkels: »Gudstjenesten. Bibelsk baggrund. Liturgisk forkyndelse»), men ikke en egentlig håndbog i messens fejring, som man har det i andre Kirker – bortset fra nogle små tilløb for år tilbage (Poul Ulsdal og Per Dolmer: »Kortfattet messevejledning for præster» og Børge Barsøe: »Messens gang» samt nogle afsnit i den gode bog »Præsten i tjeneste» v. Vagn Hasselgaard). Men nu har vi altså håndbogen: »Tjenesten ved alteret»! På glimrende måde supplerer denne håndbog selve den gode messebog, vi har fået i »Dansk Messe- bog», udgivet i 1976.

Veloplagt og på en pædagogisk og overskuelig måde gennemgår Ulsdal i sin bog alt det praktiske i forbindelse med messen, samtidig med at der redegøres solidt og grundigt for, hvorfor vi gør sådan og sådan i den klassiske messes fejring (intet er nemlig tilfældigt i messens liturgi – hvert eneste led har sin betydning og sin forankring i det bibelske budskab).

Bogens hovedindhold er fordelt på 12 kapitler, og jeg vil i det følgende give nogle korte bemærkninger til hvert af disse kapitler:

Kap. 1. Kort rids over vor højmesseli- turgis udvikling. Dette indledningskapitel er en perle! Vi får her en koncentreret, men ualmindelig fin gennemgang af vor danske gudstjenestes historie – og ikke uden brod mod en vis officiel liturgikommission! Ulsdal skriver også om, hvorfor

han har valgt at begynde sin bog med et historisk rids: »Denne korte historiske redegørelse bringes for at begrunde, at den højmesseliturgi, der i denne bog i store træk vil blive brugt som den ordning, præstens tjeneste ved alteret skal »fungere» i, er den fælles vesterlandske. Vi forstår ikke den virkelige mening med den danske kirkes gudstjeneste, hvis vi ikke ser den i denne sammenhæng».

Kap. 2. Vi har et alter. Også dette kapitel er fremragende! Her peges på centrum for det hele, stedet for Jesu Kristi virkelige nærvær i det hellige nadversakramente, Herrens bord, som også er et alter, fordi ofret fra Golgatha er på det bord! Realpræsensen, som klart er vor evangelisk-lutherske tro og lære, har virkelig afgørende konsekvenser for vor måde at fejre gudstjeneste på. Som det siges: »Det er troen på realpræsensen, der får konsekvenser for præstens tjeneste ved alteret». Ud fra dette gives så en række anvisninger på, hvordan den rette borddækning af alteret bør være og også noget om, hvordan man bør udføre tjenesten ved Herrens bord.

Kap. 3. Messeklæderne. Her forklares messeklædernes betydning og brug (både messehagel, alba/messeskjorte og stola). Det bemærkes, at ifølge både Kirkeordi- nantsen og Kirkeritualet skal præsten bære alba/messeskjorte under hele mes- sen, altså også på prædikestolen! Der gives også vejledning i, hvordan man kan anskaffe sig messehageler i alle de liturgi- ske farver til en rimelig pris.

Kap. 4. Messesang – nutidssprog. Et godt og instruktivt kapitel! Dog langer Ulsdal en del ud efter præster, der i salu- tationen siger: »Herren være med jer» i stedet for »Herren være med Eder». Me- ningen er vel dog den samme! Det behø- ver vist ikke at være modernistiske tilbø- jeligheder, der ligger bag. Jeg synes nok, at Ulsdal burde kunne betragte dette som et »adiaforon» i lighed med, hvad han gør med hensyn til forskellige gestus m.m. i kap. 5! I samme forbindelse kan nævnes, at forfatteren også selv »moder-

niserer», nemlig når han i selve sin præ- sentation af messens liturgi (i kap. 9) i takkebønnen for nadveren foreslår »... komme os *ret* til gode ...», hvor der i 1912-ritualet og også i »Dansk Messe- bog» dog står det gamle udtryk »*rettelig*»!

Kap. 5. Stillebønner – korstegn og gestus. Her er megen hjælp og vejledning at hente. Der peges på den betydning, som forskellige stillebønner kan have for præsten: »De hjælper til en mere person- lig deltagelse i tjenesten og modarbejder en tilbøjelighed til automatisk rutine». Også de forskellige »rubrikker» i messen gennemgås kort. Meget væsentlig er rede- gørelsen for korstegnets betydning og brug.

Kap. 6. Salmerne i messen. Med den »salmemesse»-form, som vor danske høj- messe har fået, er det meget vigtigt at vælge salmer således, at messens væsen og struktur understreges og ikke skjules. Det vil dette kapitel være en god hjælp til – både de principielle betragtninger og det glimrende helt konkrete forslag til salmevalg på kirkeårets søn- og hellig- dage. Her er virkelig inspiration at få! Som så ofte bringer forfatteren også i dette kapitel mange sandheder frem og rammer vist lige i plet, når han siger: »Det synes at være blevet et dogme i Fol- kekirken, at præsten ikke må klippe i sal- merne. Der er ellers god dansk tradition for det tilbage til Kirkeritualets tid, og man gør det vist i alle andre lutherske kirker. Nogle siger, at man ødelægger helheden i digterens værk ved at klippe nogle vers ud. Jamen en eller anden mini- sterielt nedsat kommission har jo klippet løs for kun 30 år siden i en række salmer og undertiden gjort det af liberaltheo- logiske grunde og derved ødelagt digterens intention, ja ændret nogle linier hist og her!»

Kap. 7. Messens restaurering – i prak- sis. Dette kapitel rummer en mængde go- de anvisninger på, hvordan man efterhån- den kan få messen restaureret i pastora- tets kirke(r), så den bliver i overensstem- melse med den klassiske messes form og

intention i så vid udstrækning som mu- ligt, og jeg kan helt tilslutte mig de an- førte forslag, som virkelig – om de kan gennemføres – betyder en helt anderle- des rig og meningsfyldt messefejring! Dog – det er måske ikke så let og ligetil, som Ulsdal synes at mene, at få alt det, der her er nævnt, gennemført – selvom man går langsomt og pædagogisk frem! Forholdene i Ulsdals yngre præstedage og idag er nok ikke helt de samme! Jeg tænker på det forhold, at der idag bliver flere og flere menighedsråd(s-medlem- mer), som i magtbevidsthed nok skal vi- de at fortælle præsten, hvad de ønsker og ikke ønsker i gudstjenesten, menig- hedsråd(s-medlemmer), som i magtbe- vidsthed nok skal vide at fortælle præ- sten, hvad de ønsker og ikke ønsker i gudstjenesten, menighedsråd(s-medlem- mer), som er totalt blottet for liturgisk forståelse og for syn for, hvad messen er, men som alligevel ønsker at bestemme, hvordan gudstjenesten skal være – un- dertiden i de mindste detaljer! Under så- danne forhold kan det være nok så svært f.eks. at få afskaffet evangelielæsning fra prædikestolen og få indført credo efter prædikenen samt kirkebøn for alteret! I hvert fald i traditionelt lavkirkelige sogne i Nordvestjylland, hvor alting i gudstjene- sten helst skal være som i ens barndom, må man være taknemmelig for at få lov at bruge præfation og den rigtige række- følge i nadverliturgien samt eventuelt Kyrie og Gloria i formessen! Mere skal man vist ikke forvente her – til trods for, at vi i dette stift har en biskop med virkelig forståelse for den klassiske litur- gis rigdom og meningsfylde! Men om man altså ikke kan få alt det gode, som Ulsdal nævner, indført, så bør man dog ikke give op, men frimodigt og målbe- vidst arbejde for messens restaurering og huske på, at »Kirken har god tid». Måske lykkes det ad åre at få mere og mere af Kirkens rige og meningsfyldte arv ind i sognets messe – og det vil slet ikke skade Kirkens forsøg på at få det moderne, kir- kefremmede menneske i tale, som mange

er så hunderædde for, tværtimod!

Kap. 8. Forberedelsen til messen. Her er det præstens personlige forberedelse før messen, der behandles. Mange gode og konkrete råd gives her, f.eks. at benytte salmer og bønner fra »Dansk Tidebog».

Kap. 9. En evangelisk-luthersk højmesse. Dette kapitel er faktisk hele bogens pris værd! Led for led gennemgås messen. Selv de enkelte ledes fulde ordlyd er som regel gengivet. Og så er »rubrikerne» med, d.v.s. tydelige anvisninger på, hvordan man gør (eller kan gøre). Det er virkelig Kirkens klassiske, meningsfyldte liturgi, vi møder her, og samtidig helt tilpasset vor danske gudstjenestetradition, så intet virker fremmedartet og udansk! Blot et par små bemærkninger skal føjes til dette. Ulsdals enkle udvidelse af P. Madsens nadverbøn i 1912-ritualet er meget fin, og som det også er nævnt i kapitlet om messens restaurering i praksis, fremgår det tydeligt, at man ved denne bøns anvendelse før konsekrationen bør sige »... Du, som selv kommer til stede iblandt os ...», det giver mere mening og er med til at understrege realpræsens. En meningsfyldt nadverbøn er virkelig opnået ved en enkel udvidelse af 1912-bønnen og en lille ændring af et eneste ord! Men burde ikke også »Dansk Messebog» omformning af samme bøn (D.M. s. 147) have været nævnt som en alternativ mulighed? Også den er en genial omskrivning af 1912-bønnen, og også den rummer både anamnese og epiklese, og den begynder og slutter også på samme måde som bønnen i 1912-ritualet, så den vil heller ikke føles så uvant for menigheden. Jeg har selv med glæde brugt den i flere år. Det andet, der skal bemærkes, er sandsynligvis blot en trykfejl, som kan blive rettet i næste oplag af bogen: i konsekurationsordene for kalken mangler ordene »Drik alle heraf».

Kap. 10. Taksigelse efter messen. Her foreslås – svarende til forberedelsen til messen – at læse Joh. 1, 1-14 og Sl. 150 som præstens personlige taksigelse efter

messen.

Kap. 11. Appendiks 1 om skriftemålets plads i messen. Vi får her mange gode råd og anvisninger for afholdelse af fælles skriftemål i forbindelse med messen, både den tidsmæssige placering og formen derfor. Eftersom skriftemålet ikke er en del af selve messen og derfor ikke bør placeres umiddelbart før nadverliturgien, som det ellers har været almindeligt mange steder, opfordres præster til at »stride for i det mindste at bevare skriftemålet lige før gudstjenesten eller genindføre det, hvor det er gået af brug. Dette kræver i hvert fald tre ting: 1) At man måske nøjes med skriftemål blot een eller to gange om måneden, men så til gengæld understreger begivenheden kraftigt. 3) At man finder en klar og meningsfyldt form derfor». Ulsdal skriver dog også: »Er det i en menighed umuligt at flytte skriftemålet (nemlig fra placeringen lige før nadveren), så må det foregå dér! Stryger man det helt, så er dermed vidnesbyrdet om en af Herrens egne indstiftelser helt forsvundet, og det bør ikke ske». Kapitlet afsluttes med denne gode idé: »Præster burde også tage mod til sig og ved visse lejligheder afholde en regulær »skriftemåls-gudstjeneste» (som man kan gøre i andre kirker). Det ville passe fint ved en gudstjeneste som afslutning på en såkaldt missionsuge – eller ved en aftengudstjeneste i fastetiden».

Kap. 12. Appendiks 2 om dåbens plads i messen. Der kunne fremhæves mange ting fra dette nyttige kapitel, men lad mig nøjes med at fastslå, at forfatteren har store betænkeligheder ved at lade dåbshandlingen foregå både efter salmen efter prædiken og på den vist mest almindelige plads idag: efter oplæsningen af evangeliet fra alteret – i sidstnævnte tilfælde først og fremmest, fordi menighedens credo da normalt udgår, og man »nøjes» med credo i tilspørgselsform. Som en god placering af dåben anviser Ulsdal pladsen lige efter indgangsbønnen og altså inden introitus-salmen.

I relation til ovenstående bemærknin-

ger til bogens 12 kapitler skal det fremhæves, at der også er et omfattende *noteapparat*. Disse noter, ialt 37, er ikke uvæsentlige, og de må endelig ikke springes over – ikke blot rummer de betydningsfulde historiske oplysninger, men der er også megen rent praktisk vejledning at hente i dem.

En omfattende *litteraturliste* indeholder bogen også tillige med *skrifthenvisninger*, *navneregister* og *sagregister*.

Og så skulle man vel tro, at man ikke får mere for de penge (og det er i hvert fald heller ikke småting)! Men nej – sandelig om der ikke også er et tillæg: Først en *efterskrift*, hvor Olav Fog, H. O. Okkels og Anders Studsgård giver et rammende portræt af bogens forfatter. Og dernæst en udførlig *bibliografi* med forfatterens litterære produktion gennem årene. Det er utroligt, så flittig Poul Ulsdal har været med sin pen – både bøger og pjecer, tidsskrifts- og avisartikler. Ulsdal er en værdig repræsentant for dansk højkirkelighed og i det hele taget for den danske Kirke. Vi er mange, der skylder Ulsdal stor tak – for hvad han har betydet for dansk kirkeliv i almindelighed, og for hvad han, ikke mindst gennem sine bøger og øvrige skriftlige arbejder, har betydet for os personligt i kristenliv og præstegerning!

Lad der hermed være bragt en stor tak også for denne dejlige og nyttige håndbog i messens fejring, som »Tjenesten ved alteret» er!

Og så vil jeg sige til alle præster og vorde præster, ja til alle kristne, der sætter gudstjenesten højt: Anskaf denne bog, læs den og lad den inspirere i tjenesten i Herrens Kirke!

For fuldstændigheds skyld skal det nævnes, at bogens forside er prydet af et træsnit af Lucas Cranach den Ældre, forestillende Luther under messen ved udelingen af den hellige nadver.

Hans Oluf Madsen

Fortsat fra side 14: »Glæden ved at gå til gudstjeneste»

ge, der aldrig kommer længere end til at sige: Herre, Jesus Kristus, forbarm dig over mig! – Som Luther synger det i vor skriftemåls-salme: »Thi ren og hellig i sin grund vor gerning aldrig bliver. Hvem kan, o Gud, for dig bestå? Enhver for dommen skælv må og ty hen under nåden» (Den danske Salmebog, nr. 437, vers 2).

Som det vil fremgå af ovenstående, kan vi også i åndeligt tørre egne fejre en god gudstjeneste, og derfor kan jeg godt gribe mig i at nynne følgende salmestrofe, når jeg igen går fra kirke:

Hyggelig, rolig,
Gud, er din bolig,
inderlig skøn.
O, hvor mit hjerte
længes med smerte,
sukker i løn
efter at gæste din helligdom prud,
efter at bo hos den levende Gud!
(DDS 378:1).

Bjarne Andersen

KALENDEREN

Søndag den 25. marts: Højkirkeligt stævne i Hald kirke og præstegård. Højmesse kl. 14.00.

Peter Osterby-Jørgensen

Kristi Himmelfartsdag, den 31. maj til lørdag den 2. juni: Fællesskabet Kirkelig Fornyles landskonvent i Sct. Johannes kirke og menighedshus (Johannesgården) i Arhus.

Søndag den 24. til lørdag den 30. juni: Selskabet Dansk Tidegårds sommermøde i Logumkloster.

Søndag den 16. til torsdag den 20. september: Retræte for mænd i Kollund.

RESERVERET POSTVÆSENET

RE-FORMATIO

udgives af

Fællesskabet KIRKELIG FORNYELSE

Ansvarshavende redaktør:

Sognepræst *Knud Christensen*,
Kirkegade 9, 3600 Frederikssund.
Telefon 02-31 03 39.

Redaktionsudvalg:

Sognepræst *Ole Skjerbæk Madsen*,
Kleinsgade 2, 1976 København V.
Sognepræst *Anders Studsgård*,
Skovvænget 19, Skarrild, 6933 Kibæk.
Pastor *Poul Ulsdal*,
Kirkegade 88, 6700 Esbjerg.
Stud. theol. *Peter Østerby-Jørgensen*,
Tousvej 85, 2.tv., 8230 Åbyhøj.

Ekspedition:

Bladet koster 60 kr. årligt i abonnement, – for studerende 40 kr. årligt. Beløbet indbetales til kassereren for Fællesskabet KIRKELIG FORNYELSE, organist *Axel Madsen*,
Carit Etlarsvej 5, 1.tv., 1814 København V.
Telefon 01-22 67 67 – Postgiro 208 81 42.

Fællesskabet KIRKELIG FORNYELSE

Formand:

Sognepræst *Olav Fog*,
Præstegårdsvej 11, Blåhøj, 7330 Brande.
Telefon 05-34 50 61.

Bestyrelse iøvrigt:

Søster *Karen Bagge*,
Hørsholmsgade 22 D, 2.tv., 2200 København N.
Sognepræst *Poul Exner*, næstformand,
Svanens Kvarter 19 C, 2620 Albertslund.
Organist *Axel Madsen*, kasserer,
Carit Etlarsvej 5, 1.tv., 1814 København V.
Sognepræst *Helge Tagatz*, sekretær,
Landsbygaden 68, Sengeløse, 2630 Tåstrup.

Medlemmer betaler 160 kr. årligt til fællesskabet. Dette beløb omfatter også abonnement på Re-formatio. Ægtepar 190 kr. Studerende og pensionister betaler 80 kr. for enkelt medlemskab. Pensionistægtepar 95 kr.

INDHOLDSFORTEGNELSE NR. 1 – FEBRUAR 1984 – 27. ÅRGANG

<i>Biskop John Gibraltár v/Poul Exner</i> : En prædiken til præster	1
<i>Axel Madsen</i> : Husk giroindbetalingskortet	2
<i>H. C. Christensen</i> : Kommentar: Det er så godt at ha' ryggen ret	3
<i>Erling Kristiansen</i> : Kvinder i kirken.	3
<i>Kjeld Geertz-Hansen</i> : Præsters bønsliv	10
<i>Bjarne Andersen</i> : Glæden ved at gå til gudstjeneste	12
<i>Tage Lunn</i> : Bibelens syn på messehageler	14
<i>Hans Oluf Madsen</i> : Læst: Poul Ulsdal: Tjenesten ved alteret	19
Kalenderen	23